

EGY MEGÍRATLAN ÖNÉLETRAJZ NYOMÁBAN

VÉGEL LÁSZLÓ

1. Vallomásos író volt Gál László, de ehhez a megállapításhoz tartozik az is, hogy sokkal szívesebben vallott eszméiről, mint az életéről. Úgy tűnik, hogy a puszta élet az ő szemében nem volt több magánügynél, és figyelmének középpontjában ezért a nagy emberi és társadalmi hitvallások, közösségi remények és kiábrándulások kerültek, amelyek nagyrészt háttérbe szorították a hétköznapi élet gazdag színskáláját, történéseit. S ha még pontosabban akarnánk fogalmazni, hozzátehetnénk, hogy életének számos tényező mozzanatára úgy tekintett vissza, mint az eszméket bizonyító érvekre, és ezáltal mindazt, ami megtörtént vagy megtörténhetett volna vele, tehát a puszta valóságot és a valóság lehetőségeit, valami sajátosan fanyar filozofikus, töprengő és meditáló attitűd mögé rejtette. Az egész életet elfedte a gondolkozás, az eszmélés, a tépelődés, a polemikus indulat, a világnézeti harc, a reflexió. Életművéből nehéz lenne „kihámozni” egy tényszerű életrajzot, eszméinek biográfiáját viszont annál könnyebben. A nagy vallomásos költő és a történelem kockázatos kihívásával szembenező közíró műveiben az önéletrajzi elemek áttételesen jelentkeznek, eszmévé transzformálódnak. Búvópatakként megjelennek a versekben vagy a cikkekben is, legtöbbször ismétlődő fragmentumok formájában, de ezek nem illeszkednek teljes képbe. Az „egész élet” diszkrétan húzódtott meg az eszmék mögött.

2. Az önéletrajzi elemek rejtett megjelenése miatt érdekesnek találjuk Gál Lászlónak azon kísérleteit, amelyek legalább szándékukban jelzik azt a próbálkozást, hogy szisztematikusabb formában jegyezze le visszaemlékezéseit. Kétszeri nekifutás után is csak a világháborús és a budapesti forradalmi pályaszakaszt tudta felvázolni. Mindkét kísérlet a maga nemében érdekes és jellegzetes. Az első az ötvenes évek második felében született. Gondolunk itt első-

sorban a *Minden másképpen van* című, nagyobb lélegzetű öniro-
nikus visszaemlékezésre (*Híd*, 1957, 12. szám), és az ugyancsak ha-
sonló jellegű *A prometheusok* című írásra (*Híd*, 1958, 10. szám). A
második kísérlettel egy évtized múlva jelentkezett: ennek a vázát
a *Képes Ifjúságban* folytatásokban közölte *Kamaszok a forradalom-
ban* című önéletrajzi visszaemlékezés képezi (*Képes Ifjúság*, 1969.
április 16.; április 29.; május 7.), s ehhez tartozik még a *Találko-
zásaim Ady Endrével* című alkalmi megemlékezés (*Híd*, 1969, 10.
szám), továbbá az *Új Symposion* 1971, 74. számában közzétett
Balra a baloldaltól című esszé is, amely az önéletrajzi vonatkozá-
sokat illetően összegező jellegű.

A két kísérletet egy évtized választja el egymástól, olyan évtized,
amely elmélyítette Gál gondolkodását, s ezért tanulságosak azok a
közös gócpontok és erővonalak, amelyek mindkét kísérletben meg-
vannak, valamint azok a hangsúlyeltolódások is, amelyek az egy
évtizednyi tapasztalatok eredményeit jelzik.

3. Nem tartjuk véletlennek, hogy a világháborús évekre és a
Tanácsköztársaság kikiáltásának napjaira Gál olyan kitartóan visz-
szatért, hisz ezek az évek magukban foglalták mindazokat a remé-
nyeket, dilemmákat és kérdéseket, amelyek Gált egész élete folya-
mán izgatták. Oneszmélése ekkor kezdődött. Mindenki előtt vilá-
gossá vált immár, hogy az Osztrák—Magyar Monarchia elvesztette
a világháborút. „Recsegett, ropogott az úri Magyarország dűledező
épülete, lángok csaptak fel a grófi szérún.” (*Találkozásaim Ady
Endrével*) Kamaszfejjel élte át ezeket az apokaliptikus víziókat és
a világmegváltás reményeit. Budapesti réaliskolásként jutott abba
a helyzetbe, hogy szembenézzen a történelemmel. „... új időknek
új dalai ostromolták az iskolák falait is. Gombamódra szaporodtak
el a kicsinyke, szinte házi irodalmi körök, úton-útfélen.” (*Találko-
zásaim Ady Endrével*) A Prometheusok a Park-kávéház különter-
mében olvasták fel elbeszéléseiket, verseiket. Látták Ady Endrét a
Balaton-kávéházban, belopakodtak és egy hadikávét mellett lesték,
bámulták. Nagy terveket szőttek, s — gondoljunk csak az *Opti-
misták* egy-egy jelenetére, érettebb-ifjabb fejjel is volt szó erről —
a szabad szerelemről vitáztak. Kamaszszerelem és forradalom!

De mindannyiukat bigott és hazafias szellemben nevelte az is-
kola. „Itt álltunk a szent háborúval és apró zászlókkal rohángál-
tunk, miközben annak a kívánságnak adtunk meglehetősen hangos
kifejezést, hogy vesszen Anglia, ami nem is látszott bolondos kíván-
ságnak.” A valóságot persze nem lehetett elrejtteni immár a 16 éve-

sek előtt sem. „Az utcán egyre több katonaruhás rokkant koldus könyörgött a romlandó fillérért, mert a hazának még nem volt ideje megemlékezni csonkult gyermekeiről. Nem tudom, nem beszélgettem velük, de hiszen, hogy boldog volt a vak, hogy a hazának áldozhatta szeme világát és aki csak lábát vagy karját áldozhatta fel, az is boldog volt, bár mérsékeltebben. Csak az idegsokkos katonáktól féltém igazán, ők a fejüket rázták, mintha azt mondták volna: nem, nem, soha többé.” A történelem vihara a kamaszokból rövidnadrágos forradalmárokat csinált. „A köztársaság kikiáltásakor ott álltam a tömegben az Astória Szálló előtt. Reggelig, berekedésig éljeneztük a forradalmat.” A csintalanság tudata és a világmegváltás gondolata került közel egymáshoz. A fiatalok és gyerekek puskával a kezükben büszkén vállalták a házőrséget. 1919 decemberében Gál 17 évesen néhány osztálytársával együtt a Kommunisták Magyarországi Pártja IX. kerületi szervezetének tagja lett. Az iskola direktóriumában is ott van. „Werndl-puska a vállamon, Frommer-pisztoly az oldalamon, és a derékszíjamon két kézigránát. Mindehhez rövidnadrág, illetve az a buggyos, a bricsesz.” (*Kamaszok a forradalomban*) Felvillan a Szovjetház képe, és megidézi Czerny Józsefet is, a Lenin-fiúk parancsnokát, akit még a diktatúra előtt ismert meg az Ébredő Magyarokat rohamozva, s aki a „bujkálás heteiben” egyszer „megaludt” náluk. Ugyanarról a Czerny Józsefről van szó, akit Sinkó Ervin a *Szemben a bíróval* című önéletrajzi esszéjében így jellemez: „Mikor a diktatúra előtt egy hónapig illegalitásban, búvóhelyekről kellett intézni a pártmunkát, sokat voltam együtt egy nagy szál legénnyel. Azok közül a testileg nagyon erős, primitív embereknek fajtájából való volt, akikben van valami gyámoltalan, s kicsit szentimentálisak is. Utolsó falatját is szívesen osztotta meg velem, rajongott a vezéreinkért, és fáradhatatlan volt a pártmunkában. Ez a Czerny József lett a Lenin-fiúk parancsnoka, neki kellett éjjelben rajtacsapni megrémült ellenforradalmárokon, neki kellett vallomásokot kicsikarni, mintha személy szerint vérengző és durva lelkű lett volna — és csakugyan vérengző, durva lelkű s hozzá még korrump is lett, s a legvégén láttam, jól érezte magát ebben a szerepében. Virtussá lett, aminek elvben elkerülhetetlen kényszernek kellett volna maradnia.”

Egyazon történelmi helyzet, egyazon történelmi szereplőjéről van szó, s mégis mennyire különböző látásmódok. Mennyire mást jelentett a 21 éves Sinkó Ervinnek ez a személy, és mennyire mást a 17 éves Gál Lászlónak! S a nagy történelmi változások idején

milyen sokat is jelent a négyesztendőnyi korkülönbség, az élményeknek mennyire eltérő szerkezete következik belőle. Sinkó az „etikusok” szemináriumán átesve, saját dilemmáit immár módszeresen végiggondolva igen differenciáltan tekint az erkölcs és a forradalom viszonyára. Ez merült fel Czerny József személyével kapcsolatban is. Ezzel a kérdéssel viaskodott ő maga is. Gál szemében a forradalom „keletkezéstörténete” nem volt ilyen problematikus vizsgálatoknak kitéve. Ő megkeresi a parancsnokot, aki őt és Blankát gyönyörűen fogadja. „Jóska bácsi” megölelte őt, leültette, és nagyszerű uzsonnát kaptak a fiatalok. „Métereket, éveket nőttem szívem hölgye előtt...” E naiv élmény felrajzolásában mutatkozik meg Gál László emlékezéseinek autentikussága, sajátos többlete. Meg tudta őrizni a forradalomban való hit pátozszmentes naivitását. Azt, melyet a későbbiek folyamán semmiféle ellentmondás nem tudott véglegesen megszakítani, mert mindennemű ellenpontozás a kritikusabb szemléletmód és a kritikusabb jövővárás része lett.

Az önéletrajzi részletek azt bizonyítják tehát, hogy Gál László hitének, a forradalmi változásokba vetett reményének, a hit elvesztésének forrásvidékei a 19-es Tanácsköztársaság éveiben vannak. Minden későbbi tapasztalat ezt az alapvető élményt gazdagította, módosította, ám nem döntötte meg. A forradalmi hiteket és kiábrándulásokat az ifjúkor legelején élte át, és ezért tudta a későbbiek folyamán is a forradalmat, a forradalmakat az örök ifjúság nagy szimbólumának látni. „Megöregedtek a Forradalom kamaszgyermekai, de a Forradalom egyre fiatalabb, a Forradalom sose öregszik meg (*Kamaszok a forradalomban*). Még azokkal a versekkel is összecsengnek e sorok, amelyekben a „nem hinni szörnyű hit” infernális jajszavai hangzanak fel. S természetes, hogy az ostorozó/rákérdező cikkíró előtt is minduntalan ez a gondolat lebegett.

A forradalmi hit, a világforradalomra alapozó remény kora ifjúságának nagy élménye volt, mondhatjuk így is: az ifjúkor ennek az élménynek a jegyében telt el. Nem „szabályos” élmények ezek, de olyan meghatározó erejűek, hogy Gál a későbbiek folyamán is ezeket igyekezett visszaidézni. Az ártatlanság korának nem voltak semleges és mennyiségben gazdag élményei. Viszont éppen ennek köszönve tudott oly természetes egyszerűséggel és személyes élményerővel szólni a kor objektív problémáiról.

4. Nem érdektelen összevetni a két időszakban jelentkező önéletrajzi részletek között mutatkozó különbségeket sem, azért is, mert ebben az időszakban Gál gondolatvilága jelentős mértékben

elmélyült. Az ötvenes években közölt visszaemlékezésekben inkább a novellisztikus forma jutott érvényre, a szerző igyekezett szabályos történeteket elmondani, bár az ironikus, a humoros kommentárok meg-megbontják a történeteket, mégis a viszonylag tisztább prózai ihletés jellemzi e följegyzéseket. Számos önéletrajzi részlet novellává kerekedik ki.

A hatvanas években írt feljegyzések már inkább a világnézeti esszé és vallomás felé mutatnak. Nagyobb gondolati szenvedéllyel kíván e korszakból, e korszak személyes tapasztalataiból általánosabb érvényű szellemi következtetéseket levonni. Egy szenvedélyesebb, de ugyanakkor letisztultabb álláspontot tükröznek ezek a vallomások. Most már végérvényesen tudja, hogy „megállni... sohasem lehet”. Vallja, hogy a „megmerevedett baloldaliság nem baloldaliság többé. A megmerevedett forradalom is — ellenforradalom.” S ifjúkori élményeinek stigmáját ismerjük fel ezekben a sorokban is: „Nekem a baloldaliság — ifjúságot is jelent. Örökkévaló és nem személyekhez kötött ifjúságot. Apák és fiúk gyakran szembe kerülnek egymással, öreg és ifjú forradalmárok is, de — szimbólum is lehet — mindig a fiak a fiatalabbak. Ők az igazi forradalmárok.” (*Balra a baloldaltól*) Mindezt kibővíthetjük éppen az önéletrajzi részleteinek tanulságaival: mindazok ide sorolhatók, akik a jövő felé futó baloldalon — hogy újra csak az ő kifejezésével éljünk — töretlenül meg tudják őrizni a jövőbe vetett hitet a való világ ellentmondásaival együtt és ellenére is.